

Szakmai beszámoló

az **NKA 204190/00010** (régi: 3590/00010) számú „Bereg vármegye 1836. évi kiváltságlevele című forráskiadvány előkészítésére az MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára által” című pályázatról

Bereg vármegye 1836. évi magyar köriratot megyei címerét adományozó kiváltságlevelét a Kárpátaljai Állami Levéltár őrzi. Az irathoz való hozzájutás nehézkes, ezért különösen fontos, hogy a megyei autentikus pecsétet bemutató forrás közkinccsé váljon. A hosszú távú együttműködésnek köszönhetően a kárpátaljai levéltár partner volt a kiadás előkészítésében, a kézirat elkészítésében. Segítették a beregszászi levéltárban lévő megyei anyagban azt a kutatást, amelynek eredményeképpen elkészülhetett a pecséthasználatot és a pecséteket bemutató bevezető tanulmány. A munka illusztrációs anyagát a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és a Magyar Nemzeti Múzeumban található oklevelek, pecsétek adják.

A privilégiumlevelet közös kincsünként szeretnénk bemutatni a határ mindkét oldalán élő érdeklődőknek, ezért mind a forrás szövegét, mind a bevezető tanulmányt, mind pedig az összefoglaló rezümét ukrán és angol nyelvre is lefordítottuk.

A kötet levéltárunk által korábban megjelentetett nyíregyházi és Szabolcs vármegyei címeradományozó kiváltságlevelével hasonlóan, csak több nyelven jelenne meg.

A pályázott összeget honoráriumra a tervezettek szerint használtuk fel. Az elszámolást megtettük.

Az elkészült kéziratot lektoráltattuk, kiadásához keressük a forrásokat.

A beszámolót saját honlapunkra, valamint a Hungaricana oldalára töltöttük fel, a kéziratot CD-n postai úton küldjük meg.

Nyíregyháza, 2016. július 18.

Kujbusné dr. Mecsei Éva

igazgató

Linkek: <http://www.szabarchiv.hu/drupal/node/60886>

Hungaricana:

 HUNGARICANA [Hírek](#) [Adatbázisok](#) [Rólunk](#) [Közreműködők](#)

[A teljes képernyős nézetből való kilépéshez nyomja meg a következő billentyűt: F11](#)

Beszámoló feltöltése

[Kezdőlap](#) / [Beszámoló feltöltése](#)

Kérjük, töltsse fel pályázati beszámolóját az alábbi űrlap segítségével. Felhívjuk figyelmét, hogy a beszámolót csak PDF formátumban áll módunkban elfogadni. Fontosnak tartjuk még megjegyezni, hogy A FELTÖLTÉS NEM AUTOMATIKUS, az űrlapokat kollégáink minden esetben áttekintik, s csak az után kerülnek közzéadásra. Megértését köszönjük!

Intézmény neve

kötelező

Hely

kötelező

Beszámoló címe

kötelező

Pályázat azonosító

A helyes forma a következő :XXXXXX/XXXXX (A régi: XXXX/XXXXX)

Megítélt összeg

Kérjük a teljes összeg kiírását!

Email cím

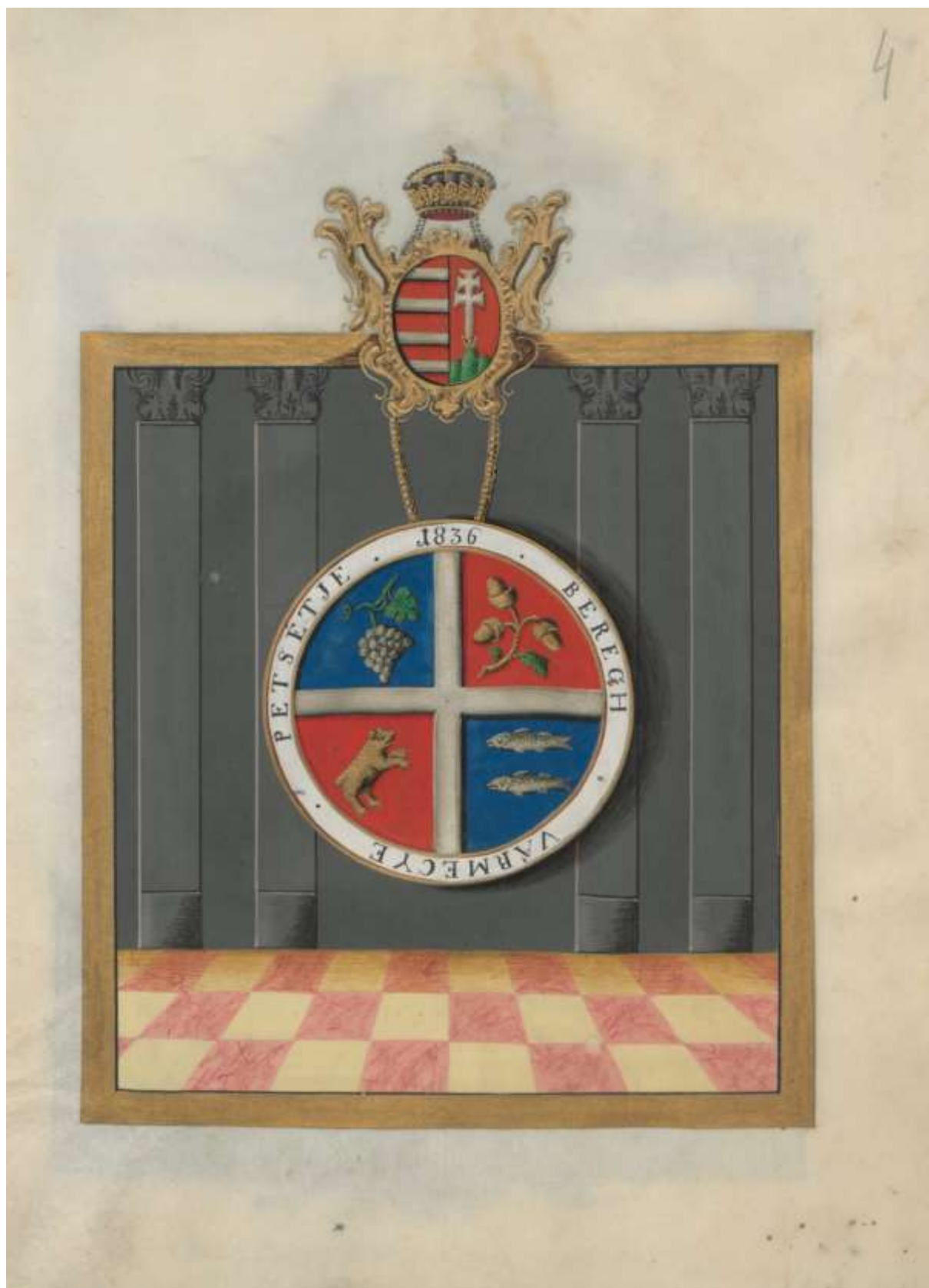
kötelező

Az előkészített kéziratnak vázlata

Tartalomjegyzék

- Privilegium (képek)
- Privilegium szövege és fordítása (latin, magyar, ukrán, angol nyelvű)
- Bevezető tanulmány (magyar, ukrán, angol nyelvű)
- Rezümé (magyar, ukrán, angol nyelvű)

PRIVILÉGIUMLEVÉL

Bereg vármegye pecsétjének megerősítése
a korábbi latin felirat magyarra változtatásával¹

N° 14636. 836

Mi, első Ferdinánd, Isten kedvező kegyelméből Ausztria császára, Magyarország és Csehország ezen a néven ötödik, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galícia és Lodoméria apostoli királya; Lombardia, Velence és Illíria stb. királya, Ausztria főhercege; Lotharingia, Salzburg, Stájerország, Karintia és Krajna, Alsó- és Felső-Szilézia hercege, Erdély nagyfejedelme; Morvaország örgrófja, Habsburg és Tirol grófja, stb., stb. Emlékezetül adjuk jelen levelünk által mindenkinek, akit illet:²

Fordította: Nagy Dóra
Lektorálta: Szendiné Orvos Erzsébet

Підтвердження Березької комітатської печатки
із зміною латинського напису на напис угорською мовою³

N° 14636. 836

Ми, Фердинанд I, Божою милістю імператор Австрії, король з таким іменем п'ятий Угорщини та Чехії, апостольський король Далмації, Хорватії, Славонії, Галичини та Володимирії; король Ломбардії, Венеції та Іллірії та інш., ерцгерцог Австрії, герцог Лотарингії, Зальцбурга, Штирії, Каринтії і Крайни, Нижньої і Верхньої Сілезії, великий князь Трансільванії, маркграф Моравії, граф Габсбурга і Тіролю та інш. Представляємо у нашому листі нагадування всім, кому це треба знати:⁴

Переклад з угорської мови Олени Куташі

¹ Az eredeti oklevélen nem szerepelhet. A Királyi Könyvekből rekonstruálva.

² A Királyi Könyvekből rekonstruálva.

³ В оригінальній грамоті не публікується. Реконструкція з «Королівських книг».

⁴ Реконструкція з «Королівських книг».

We, Ferdinand I, by the grace of god Emperor of Austria, the King of Hungary and Bohemia, the fifth by that name, the apostolic King of Dalmatia, Croatia, Slavonia, Galicia and Lodomeria; King of Lombardy, Venice and Illiria etc., crown prince of Austria, prince of Lorraine, Salzburg, Steiermark, Carinthia and Kraina, prince of Lower and Upper Silesia, crown prince of Transylvania, viscount of Moravia, count of Habsburg and Tyrol, etc., etc. With our present letter we wish to gracefully inform everybody to whom it may concern:⁶

Translated by Tamás V

Bereg vármegye pecsétjei

A pecsét megkülönböztető jel, amely hitelesít, bizonyít, érvényesít. Már az ókori Kelet népei is használták. Az évszázadok során a pecséthengerek mellett gyakorivá váltak a magánszemélyek által használt pecsétgyűrűk is. A kora középkorban többféle pecsétet használtak: „Nyugaton az oklevélre nyomott viaszpecsét szorította ki az ókor más, pecsételésre használt anyagait, Bizánc a (függő) fém- (arany- és ólom) pecsétet részesítette előnyben, s a pápai kancellária is az ólompecsétet (bullákat) kezdte alkalmazni az általa kibocsátott ünnepélyes oklevelek hitelesítésére.”⁷ A pecsétnyomó kemény anyagból, bronzból, sárgarézből, ezüstből, aranyból, ritkán ólomból vagy különböző kövekből (gemmákból), elefántcsontból, kemény fából, az újkortól vasból, acélból készült.

Magyarországon az Árpád-házi királyok korától használták az uralkodói pecsétet, az egyházi és világi előkelők pedig gyűrűs pecsétjeikkel hitelesítettek.⁸ A vármegyéknek azonban ekkor még nem volt önálló pecsétjük.

A vármegye pecsétjét a második világháború éveiben az alispán után következő tisztviselő, a főjegyző őrizte. Ezt a tisztséget az 1940–1944-es években dr. Horváth Dezső töltötte be, aki Hetén élt. A Jobszty családról szóló tanulmányában jegyezte fel, hogy a színaranyból készült, elefántcsont nyelű pecsétnyomót 1944-ben ő mentette meg. Hogy biztonságos helyen legyen, mint a vármegye főjegyzője, a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezte letétbe. Így tett eleget a pecsétnyomó díszes kivitelű rézdobozára vésett utasításnak: „Tiszta kezek között legyen őrizve mindég!”⁹

Kujbusné Mecsei Éva

⁵ Not included in the original charter. Reconstruction from the Royal Books.

⁶ Reconstruction from the Royal Books.

⁷ Bertényi Iván: Pecséttan. In: A történelem segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. Budapest, 2006. 242.

⁸ Az autentikus (közhitelű) pecsét a 12. századtól alakult ki.

⁹ Csanádi György: Régi beregszásziak - <http://mek.niif.hu/02100/02131/html/01.htm>

Печатка Березького комітату

Печатка - це спеціальний інструмент, призначений для засвідчення справжності та достовірності документу. Народи Стародавнього Сходу вже користувалися печатками. Протягом багатьох століть поряд з печатками циліндричної форми часто користувалися власними перстень-печатками. У ранньому середньовіччі користувалися різними печатками: на сході замість стародавніх печаток грамоти засвідчували восковою печаткою; у Візантії мали перевагу (висячі) металеві (золоті та срібні) печатки; Папська канцелярія для засвідчення грамот (булл) в урочистих випадках теж почала застосовувати металічну печатку.¹⁰ Печатки виготовлялися із твердого матеріалу – бронзи, латуні, срібла, золота, іноді із свинцю, дорогоцінних каменів (гем), слонової кістки, твердої деревини, а з Нового часу - із заліза, сталі.

У роки Другої світової війни печатку комітату зберігав головний нотар - перший посадовець після віце-ішпана. У 1940–1944 роках цю посаду займав д-р Горват Деже, котрий проживав у селі Гете. У своєму дослідженні про родину Йобсті він відзначив, що золоту печатку комітату з ручкою із слонової кістки у 1944 році врятував саме він. Щоб печатка була у безпечному місці він, як головний нотар комітату, передав її на зберігання до Угорського національного музею. Таким чином, він виконав вказівку, яка була вигравірована на багато прикрашеній мідній коробці: «Повинна зберігатися завжди чистими руками!»¹¹

Куйбушне Мечеі Єва

Переклад: Олена Куташі

¹⁰Bertényi Iván: Pecséttan. In: A történelem segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. Budapest, 2006. 242.

¹¹Csanádi György: Régi beregszásziak - <http://mek.niif.hu/02100/02131/html/01.htm>

The Seals of the County of Bereg

A seal is an individual identification mark that verifies, proves and validates a document. It is an old invention, it was used in the antique Orient. In the course of the centuries, signet rings used by individuals have become common in addition to the old cylinder seals. In the early Middle Ages, different types of seals were used: "In the West, wax seals pressed on the charters gradually superseded the other materials used as seals. In Byzantium, pendant metal seals were preferred (gold and lead), and the chancellery of the Vatican also began to use pendant lead seals (*bullas*) in order to validate the charters issued."¹² The signet was made of some hard material. bronze, copper, silver or gold, sometimes of lead or different stones (*gemmas*), ivory, hardwood, and in newer times, iron or steel.

During the years of World War II, the seal was stored by the new official, replacing the vice-prefect. The new official was called notary-in-chief. In 1940-44, the notary-in-chief was dr. Dezső Horváth, who lived at Hete. In his study written about the Jobszty family he mentioned that he himself saved the gold seal with ivory hand grip in 1944. In order to store it in a safe place, he, as notary-in-chief of the county, placed the seal in the National Museum. Horváth thus fulfilled the instruction engraved into the side of the lavishly ornamented copper box of the seal: "Let it be protected by clean hands at all times!"¹³

Translator: Tamás Vraukó

¹² Iván Bertényi: Pecséttan. In: A történelem segédtudományai. Ed. Bertényi Iván. Budapest, 2006. 242.

¹³ György Csanádi: Régi beregszásziak - <http://mek.niif.hu/02100/02131/html/01.htm>

REZÜMÉ

Bereg vármegye pecsétjei

A 13. században alakult Bereg vármegyében a hivatalos okmányokat az ispán és a szolgabírák aláírásuk mellett saját gyűrűs pecsétjükkel hitelesítették. A megyének csak 1571-ben lett pecsétje, aminek azonban nyoma veszett. A második pecsétet I. Rákóczy Ferencről kapták 1657-ben. Ezt váltotta fel az 1726-os, latin köriratos pecsét. Ennek a pecsétképe is négy részre osztott pajzs. Az első negyedben szőlőfürt levéllel, a másodikban balra forduló makkfagally három makkal és két levéllel, a harmadikban balra néző felemelkedő medve, a negyedikben egymás mellett jobbra úszó két hal.

II. József uralkodása idején a vármegyéket kerületekbe vonták össze, amelyek új pecsétet kaptak a hitelesítéshez. Az uralkodó halála után újra a régi pecsétet használták a vármegyék, így Bereg is, majd annak latin köriratát 1836-ban királyi engedéllyel magyarra cserélték. Ezt a pecsétet, amit 1849-ig, majd 1861-től újra használtak, a második világháború végén a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezte el az alispán után az arany pecsétnyomó őrévé lett főjegyző.

A kötetben a Bereg vármegye önálló joghatóságát bizonyító hiteles pecsét történetét bemutató bevezető tanulmány előtt hasonló kiadásban jelenik meg a Kárpátaljai Állami Levéltár beregszászi levéltárában őrzött 1836. évi privilégiumlevél, amely engedélyt adott a vármegyének a korábbi képpel, de már magyar körülírással ellátott pecsét készítésére és használatára.

A Kárpátaljai Állami Levéltár szakmai támogatásával a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára által megjelentetett kötetben a latin nyelvű kiváltságlevél mellett magyarul, ukránul és angolul is olvasható a bevezető tanulmány.

РЕЗЮМЕ

Печатка Березького комітату

У комітаті Берег, який був створений у 13 столітті, іспан та окружні начальники засвідчували офіційні документи окрім підпису і власними перстень-печатками. Першу печатку комітат отримав у 1571 році. Цю печатку було втрачено. Другу печатку комітат отримав від Ференца Ракоці I у 1657 році, на зміну якої у 1726 році з'явилася печатка з латинським написом. Зображення печатки – теж щит, поділений на чотири частини. В першій четвертинці – виноградне гроно з листям, у другій – повернута вліво гілка дуба з трьома жолудями та двома листками, у третій – ведмідь, який стоїть і дивиться вліво, у четвертій – пливучі поруч направо дві риби.

Під час правління короля Угорщини Йозефа II комітати були об'єднані в адміністративні округи. Округи отримали нові печатки. Після смерті монарха комітат Берег, як і всі інші комітати, знову користувався старою печаткою. У 1836 році, з дозволу короля, напис на ній було замінене з латинської мови на угорську. Цією печаткою користувалися до 1849 року та починаючи з 1861 року знову. Охоронцем золотої печатки був спочатку віці-іспан, а потім – головний нотар. Вкінці Другої світової війни він передав печатку на зберігання до Угорського національного музею.

У виданні вступному дослідженню з історії автентичної печатки, яка підтверджувала самостійну правову юрисдикцію Березького комітату, передуює факсимільне видання привілейованої грамоти 1836 року про надання права Березькому комітату на виготовлення та користування печаткою із колишнім зображенням, але вже з угорським написом. Ця грамота зберігається у Державному архіві Закарпатської області.

Видання Саболч-Сатмар-Березького комітатського архіву Угорського національного архіву, яке вийшло у світ за фахової підтримки Державного архіву Закарпатської області, поряд із привілейованою грамотою на латинській мові містить вступне дослідження на українській, угорській та англійській мовах.

SUMMARY

The Seals of the County of Bereg

In Bereg county, established in the 13th century, official documents were verified by the granger and the sheriffs, who not only signed the papers, but also sealed it with their own personal signet rings. The county only received its first official seal as late as 1571. That seal has not survived. The county received its second seal from Ferenc Rákóczy I in 1657. This seal was replaced by a new one with a Latin inscription in 1726. The face of this signet was a shield divided into four fields. The first quarter contained a bunch of grapes with a leaf, the second a twig of an oak with three acorns and a leaf facing left, the third quarter a bear in an erect position facing left, and the fourth one contained two fish, swimming side by side to the right.

During the reign of Joseph II, the counties were merged into districts, and the districts received new seals for the verification of their documents. After the death of the monarch, the counties used their original seals. The same happened in Bereg county as well where, with the permission of the king, the Latin inscription of the seal was replaced with a Hungarian one in 1836. That seal that had been used before 1849 and then again from 1861, was placed in the National Museum of Hungary after World War II. That was done by the notary-in-chief who succeeded the vice-prefect as the official responsible for the golden seal.

In addition to the essay devoted to the history of the seal, representing the authority of Bereg county, the volume contains a replica of the charter of privilege from 1836. The charter is found at the Beregszász Archives, that are a part of the State Archives of Subcarpathia in the Ukraine. The charter authorized the county to manufacture and use a seal with the ancient symbols but with a new, Hungarian inscription.

The volume is published by the Szabolcs-Szatmár-Bereg County Archives of the National Archives of Hungary with the professional support of the Subcarpathian National Archives of the Ukraine. The volume contains the text of the royal charter in Latin, and the introductory essay in Hungarian, Ukrainian and English.

Translator: Tamás Vraukó